

CRIMINAL RESPONSIBILITY ISSUES

Sharipov Ahror ¹

¹ Tashkent State University of Law Master

<https://doi.org/10.5281/zenodo.4738403>

ARTICLE INFO

Received: 20th April 2021

Accepted: 25th April 2021

Online: 30th April 2021

KEY WORDS

Involvement in a crime, the crime being committed, the Criminal Code, the objective and subjective side.

ABSTRACT

We know that no crime is big or small, and ignorance of the law does not exempt from punishment. Therefore, this article discusses the concept of crime, involvement in crime and its legal basis in the Criminal Code and its practical expression.

JINOYATGA DAXLDORLIK UCHUN JAVOBGARLIK MASALALARI

Sharipov Ahror ¹

¹ Toshkent davlat yuridik universiteti Magistratura talabasi

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 20-aprel 2021

Ma'qullandi: 25-aprel 2021

Chop etildi: 30-aprel 2021

KALIT SO'ZLAR

Jinoyatga daxldorlik, sodir etilayotgan jinoyat, JK, obyektiv va subyektiv tomon.

ANNOTATSIYA

Bilamizki, sodir etilayotgan jinoyatning katta kichigi bo'lmaydi, qonunni bilmaslik esa jazodan ozod etilmaydi. Shundan kelib chiqib ushbu maqolada jinoyat tushunchasi, jinoyatda daxldorlik va uning JK dagi qonuniy asosi va uning amaliy ifodasi haqida so'z boradi.

Jinoyatga daxldorlik – bu jinoiy daxldorlikning jinoyat haqida oldindan va'da bermagan holda xabar qilmaslik, oldindan va'da bermagan holda jinoyatchini yashirganlik va oldindan va'da bermagan holda jinoyatga yo'l qo'yganlikda ifodalanuvchi bajaruvchining qilmishi bilan sababiy bog'lanishda bo'lmagan shaklidir.

Daxldorlik ishtirokchilikdan shu bilan farqlanadiki, bunda jinoyatga daxldor shaxslar sodir etilgan jinoyatga muayyan munosabatda daxldor bo'lsalar-da, u bilan sababiy bog'lanishda bo'lmaydilar, jinoiy natijaning

kelib chiqishiga ko'maklashmaydilar. Jinoyatga daxldorlik jinoiy javobgarlikni keltirib chiqaradigan va jinoiy javobgarlikni keltirib chiqarmaydigan bo'lishi mumkin. Jinoiy javobgarlikni keltirib chiqaradiganlarga oldindan va'da bermagan holda jinoyat sodir etilayotganligi yoki jinoyat sodir etilganligi haqida aniq bila turib, oldindan va'da bermagan holda hokimiyat organlariga xabar qilmaslik yoxud jinoyat sodir qilishga yo'l qo'yib berish

1 (JK 205-, 208- moddalar va boshqalar), oldindan va'da bermagan holda xabar

qilmaslik va oldindan va'da bermagan holda yashirganlik, agar mazkur holatlar o'ta og'ir va og'ir jinoyatlar bilan bog'liq bo'lsa (JK 241-moddasi), kabilarni aytish mumkin.

Jinoyatga daxldorlikning ijtimoiy xavfliligi shundan iboratki, u huquqni muhofaza etish organlariga o'z faoliyatini, xususan, jinoyat sodir etishning oldini olish faoliyatini samarali amalga oshirishga to'sqinlik qiladi. Jinoyat haqida xabar qilmaslik, jinoyatni yashirish singari, jinoyatchilarda yoki jinoyat sodir etish niyatida bo'lgan shaxslarda jazosiz qolish hissini vujudga keltiradi, ongda salbiy tasavvurni shakllantiradi, muayyan hollarda og'ir va o'ta og'ir jinoyat sodir etgan aybdor shaxslarning javobgarlikdan va jazodan qutulib qolishiga yordam beradi.

JK 31-moddasi 1-qismi tayyorlanayotgan, sodir etilayotgan yoki sodir etilgan jinoyat haqida oldindan va'da bermagan holda xabar qilmaslik shaklini ko'rib chiqadi. Oldindan va'da qilinmagan xabar bermaslikning obyektiv tomoni harakatsizlikdan, ya'ni og'ir yoki o'ta og'ir jinoyatga tayyorgarlik ko'rilayotganligi, jinoyat sodir etilayotganligi yoki jinoyat sodir etilganligi haqida aniq bila turib xabar bermaslikdan iborat passiv xulq-atvorda ifodalanadi.

Ko'p hollarda, jinoyat haqida xabar berish, avvalambor, fuqaroviy burch bo'lganligi sababli xabar qilmaslik axloqiy nuqtai nazardan ko'rib chiqilishi lozim. Biroq ba'zi hollarda, ayniqsa, qonun chiqaruvchi tomonidan eng xavfli deb belgilangan hollarda (ular tajovuzning ijtimoiy xavflilik darajasida ifodalanadi) Jinoyat kodeksining 241-moddasi mazmunida jinoyat jazoga sazovor qilmish sifatida ko'rib chiqilishi lozim. Tayyorlanayotgan jinoyat – jinoyatga tayyorgarlik ko'rishda ifodalanadigan tugallanmagan jinoyat bosqichidir. U jinoyat sodir etish sharoitlarini yaratish, jinoyat sodir etish rejalarining ishlab chiqilishi, ishtirokchilarning qidirib topilishiga qaratilgan

harakatlarda va ijtimoiy xavfli qilmish sodir etishga bo'lgan boshqa shu kabi tayyorgarlik harakatlarida ifodalanadi. Bundan tashqari, jinoyatga tayyorgarlik zarur qurolga ega bo'lish, atrofni o'rganish, ishtirokchilarni qidirish va hokazolarda ifodalanishi mumkin. Sodir etilayotgan jinoyat – suiqasdda ifodalanadigan tugallanmagan jinoyat bosqichidir. Amaliyotda har xil maxsus akt jinoyat jazoga sazovor qilmishni tashkil etadigan, ammo umuman olganda tugallangan jinoyat tarkibini tashkil etmaydigan davomli jinoyatlar ham uchraydi. Bu kabilar ham sodir etilayotgan jinoyat deb topilishi lozim.

Sodir etilgan jinoyat jinoyat tarkiblari formal va moddiy konstruksiyalaridan kelib chiqib, tugallangan jinoyatdir. JK Maxsus qismi aniq moddalari konstruksiyalari bo'yicha tugallangan jinoyat tarkibini tashkil qiladigan harakatlarda o'z ifodasini topadi. Xabar bermaslikni tayyorgarlik ko'rilayotgan, sodir etilayotgan yoki sodir etilgan jinoyat haqida aniq bila turib aybdorning huquqni muhofaza qilish organlari: surishtiruv, dastlabki tergov, prokuratura va sudlarga ma'lum qilmaganligida qayd etish mumkin. Mazkur organlarni xabardor qilishlik og'zaki yoki yozma; shaxsan yoki boshqa shaxslar yordamida; ma'lumot kim tomonidan berilayotganligini ko'rsatib yoki anonim tarzda va hokazo ko'rinishida amalga oshirilishi mumkin, bunda ma'lumot berish shakli va turi ahamiyatga ega emas. Bundan tashqari, huquqni muhofaza qiluvchi organlarga berilayotgan ma'lum bo'lgan tayyorlanayotgan jinoyat, sodir etilayotgan jinoyat yoki sodir etilgan jinoyatlar haqidagi ma'lumotlar to'liq va o'z vaqtida yetkazilishi darkor. Ya'ni, shaxs jinoyat bilan bog'liq unga ma'lum bo'lgan barcha ma'lumotlarni juda tez vaqt ichida xabar berishi shart.

Tugallanmagan yoki tugallangan jinoyat haqida xabar bermaslik jinoyat faktining mavjudligi uchun asosiy shartlardan

biri – aybdor shaxs xabardorligining haqiqiylikidir. Jinoyatchi xabardorligining haqiqiyliigi shuni anglatadiki, unga ayon bo‘lgan faktlar, boshqa shaxs yoki shaxslar tomonidan sodir etilayotgan qilmishning jinoyatligi unda hech qanday shubha-gumon uyg‘otmaydi. Bunda, aybdor shaxs shuni tushunib yetishi kerakki, tayyorlanayotgan jinoyat, sodir etilayotgan jinoyat yoki sodir etilgan jinoyatlar o‘zining xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasiga ko‘ra og‘ir va o‘ta og‘ir jinoyatlar kategoriyasiga kiradi.

Subyekt tomondan aybdor tayyorgarlik ko‘rilayotgan, sodir etilayotgan yoki sodir etilgan jinoyatni aniq bila turib xabar bermayotganligini biladi, o‘z harakatlari xarakterini anglaydi, bu harakatlar oqibatini oldindan ko‘ra biladi hamda istaydi yoxud shunga ongli ravishda yo‘l qo‘yadi. Bunda motiv va maqsad jinoyiy-huquqiy ahamiyatga ega emas.

JK 31-moddasi 2-qismi daxldorlikning oldindan va‘da bermagan holda yashirganlik shaklini belgilaydi. Uning ijtimoiy xavfliligi jinoyatni fosh etishda qiyinchiliklar tug‘dirishidadir.

Oldindan va‘da bermagan holda jinoyatni yashirganlik – jinoyat tugallanishigacha bajaruvchiga va‘da berilmagan yashirishdir. U jinoyat bilan sababiy bog‘lanishda bo‘lmaydi, shu holat bilan oldindan va‘da bergan holda yashirish shaklidagi yordamchilikdan farq qiladi. Oldindan va‘da bermasdan jinoyatni yashirish obyektiv tomondan aynan harakatlarda, ya‘ni jinoyatchiga jismoniy ko‘mak berish, u yashirinishi mumkin bo‘lgan turar joyni taqdim etish orqali uni odil sudlov organlaridan yashirish, uni qalbaki yoki o‘zga shaxslarga tegishli hujjatlar bilan ta‘minlashda ifodalanadi.

Jinoyatda yordamchilikdan farqliroq, uni yashirganlik jinoyatga daxldorlikning shakli sifatida shundan kelib chiqadiki, yashirishga rozilik jinoyat tugallanganidan

keyin beriladi va shuning uchun u jinoyat bilan sababiy-oqibat bog‘liqlikda bo‘lmaydi. Oldindan va‘da bermagan holda yashirishni uning obyektiv tomoniga kiradigan harakatlardan biri bajarilgan paytdan boshlab tugallangan deb hisoblash lozim. Oldindan va‘da qilmagan holda jinoyiy yo‘l bilan topilganligi aniq ayon bo‘lgan mulkni olish oldindan va‘da bermagan holda yashirish deb qaralishi mumkin emas, chunki bu qilmish JK 171-moddasida javobgarlik belgilangan jinoyatning mustaqil tarkibini tashkil qiladi.

Yashirish subyekt tomondan faqat to‘g‘ri qasd bilan amalga oshiriladi. Yashiruvchi, birinchidan, o‘ta og‘ir yoki og‘ir jinoyatni yashirayotganligini, ikkinchidan, o‘z harakatlarining ijtimoiy xavfliligini anglaydi. Shaxs jinoyatni yashirganlik uchun faqat o‘zi bilgan jinoyat uchungina javobgarlikka tortilishi mumkin. Jinoyatni yashirish jinoyatining tarkibi formal bo‘lganligi sababli aybdor o‘zi amalga oshirayotgan harakatlarning sodir etilishini xohlaydi. Faqat 16 yoshga yetgan shaxslar oldindan va‘da bermagan holda jinoyat haqida xabar bermaganlik yoki jinoyatni yashirganlik uchun javobgarlikka tortiladilar. Bunda JK 31-moddasi 3-qismiga ko‘ra, oldindan va‘da bermagan holda jinoyat haqida xabar bermaganlik yoki jinoyatni yashirganlik uchun gumon qilinuvchi, ayblanuvchi yoki sudlanuvchining yaqin qarindoshlari javobgarlikka tortilmaydi. JK Maxsus qismining sakkizinchi bo‘limida izohlanishicha, yaqin qarindoshlarga qarindosh yoki quda tomondan qarindosh bo‘lgan shaxslar, ya‘ni ota-ona, aka-uka va opa-singillar, er-xotin, farzand, shu jumladan, farzandlikka olinganlar, nevaralar, shuningdek, er-xotinning ota-onasi, aka-uka va opa-singillari kiradi.

Jinoyat huquqi nazariyasida jinoyat haqida xabar bermaganlik va uni yashirganlik bilan birga, jinoyatga daxldorlikning JK Umumiy

qismida nazarda tutilmagan uchunchi shakli – jinoyatga yo‘l qo‘yib berish ham ajratib ko‘rsatiladi.

Oldindan va‘da bermagan holda yo‘l qo‘yib berish jinoyatga to‘sqinlik qilishi shart bo‘lgan va bunga to‘sqinlik qilishi mumkin bo‘lgan shaxsning jinoyat sodir etilishga to‘sqinlik qilmaganligidan iboratdir. Oldindan va‘da qilingan holda jinoyatga yo‘l qo‘yib berish yordamchilik ko‘rinishida jinoyatda ishtirokchilikni tashkil qiladi.

Jinoyatga yo‘l qo‘yib berish obyektiv tomondan biror shaxs zimmasida xizmat yoki mansab holatiga ko‘ra, qonun to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘rsatgan bo‘lishiga qaramay, harakatsizlik, tayyorlanayotgan jinoyatni bartaraf etish, sodir etilayotgan jinoyatning

oldini olish yoki jinoyat sodir etgan shaxsning kelgusi jinoiy faoliyatiga to‘sqinlik qilish choralarini ko‘rmaslikda namoyon bo‘ladi. Yo‘l qo‘yib berish subyekt tomondan to‘g‘ri qasd bilan tavsiflanadi. Aybdor o‘z passiv xulq-atvorining (harakat qilishning real imkoni bo‘lgani holda) ijtimoiy xavfini tushunadi va shuni xohlaydi. Aytish lozimki, oldindan va‘da bermay jinoyatga yo‘l qo‘yib berish xavf ostida qoldirish (JK 117-moddasi), mulkni qo‘riqlashga vijdotsiz munosabatda bo‘lish (JK 172-moddasi), hokimiyat yoki mansab vakolatini suiiste‘mol qilish (JK 205-moddasi), hokimiyat harakatsizligi (JK 208-moddasi) kabi jinoyatlarning alohida tarkibi sifatida nazarda tutilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абдумажидов Г.А., Абдурасулова К.Р. Правовой анализ организованной преступности и наркомании // Ж. Научные Труды Академии финансовой полиции. Вып.2. – Алматы.: Жеты жаргы. 2001. – 144–147-б.
2. Галиакбаров Р.Р. Борьба с групповыми преступлениями. Вопросы квалификации. – Кубань: Кубанский государственный аграрный университет, 2000. – 200 Б.
3. Козлов А.П. Соучастие: традиции и реальность. – СПб.: «Юридический центр Пресс», 2001. – 362 Б.
4. Топильская Е.В. Организованная преступность. – СПб.: «Юридический центр Пресс». 1999. – 256 Б.

Ilmiy maqolalar

1. Зуфаров Р.А. Институт соучастия в уголовном праве зарубежных стран // Иштирокчиликда содир этиладиган жиноятларга қарши курашнинг миллий тажрибаси: бугунги ҳолати ва қонунчиликни такомиллаштириш истиқболлари. Республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами (2016 йил 25 апрель). – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2016. – Б. 45-54.

2. Ниёзова С.С. Бир гуруҳ шахслар томонидан жинсий жиноятларни содир

этанглик учун жавобгарлик масалалари ҳамда жабрланувчининг хулқ-атвориға доир айрим мулоҳазалар // Иштирокчиликда содир этиладиган жиноятларга қарши курашнинг миллий тажрибаси: бугунги

ҳолати ва қонунчиликни такомиллаштириш истиқболлари. Республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами (2016 йил 25 апрель). – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2016. – Б. 134-143. 343